

Doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar. Domenii de preocupare: critică, istorie și teorie literară, studii culturale. Cărți publicate: *Magda Isanos. Eseu despre structura imaginarului*, Chișinău: Prut, 2004; *Romanul ca lume postBABELică. Despre dialogism, polifonie, heteroglosie și carnavalesc*, Chișinău: Gunivas, 2009; *Cronici în rețea: metaliteratura.net*, Junimea, 2016; *Dicționar de teorie literară. 1001 de concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*, Chișinău: ARC, 2018 etc.

Aliona GRATI

MITOPOETICA ORAȘULUI CHIȘINĂU (DOSARUL VIZITATORILOR DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA) (III)

Încă de prin 1916, când România devine aliată a Rusiei în război, frontiera de pe Prut nu mai era atât de ermetică. Dinspre Iași traversau granița și se deplasau în spațiul basarabean refugiați de pe front, prizonieri ardeleni ajunși la ruși, jurnaliști, scriitori și chiar parlamentari români. Drumul de fier pe care aceștia l-au ales cel mai adesea pentru călătorie îi ducea prin Chișinău. Orașul cel dinaintea lunii martie a anului de pomină 1917 nu li s-a putut arăta altfel decât fixat pentru totdeauna la marginea unui puternic imperiu, ce părea că-l ține bine pe orbita lui.

„Revoluția era doar la Petrograd, încolo lumea își vedea de treburile”

În reportajele despre evenimentele din preajma alipirii Basarabiei la Regatul românesc, cei mai cunoscuți vizitatori ai momentului, Onisifor Ghibu și Romulus Cioflec au înfățișat o urbe la început placidă și inertă, apoi trezită din somn de ecurile revoluției

de la Petrograd, care au impus-o să se agite progresiv.

În decembrie 1916, în cursul unei călătorii de la Iași la Odessa, profesorul Onisifor Ghibu a stat câteva zile la Chișinău. Mai târziu, în memoriile sale intitulate *În Basarabia revoluționară* va simți nevoia să explice contextul în care a hotărât să se dedice promovării cauzei naționale în această „stranie provincie țaristă”. Primele impresii despre Chișinău sunt importante în economia unei imagologii a orașului proiectat în câteva pagini de autentică literatură, care își fac loc prin expresivitate în restul textului, documentar în mare parte. Scriitorul a reușit să reprezinte artistic segmentul temporal de „liniște dinaintea furtunii”, când, sub aparența stabilității înfundate cu resemnare, apatie și retard, se desfășurau simultan și parcă fără a se influența reciproc două lumi, două realități divergente. Una era loială încă imperiului monarhic de la Răsărit și alta se arăta sensibilă la învâlmășeala revo-

Bazarul din Chișinău la începutul sec. XX,
sursa fotonail.com

Primăria Chișinău la 1917,
sursa fotonail.com

luționară, anti-țaristă, la rândul ei generând două curente: unul bolșevic-anarhic și altul regenerator în sens național.

Două situații surprinse reportericesc în prospețimea primului contact cu ele sunt în măsură să dea o prezentare a sufletului social al basarabeanului din acel an 1916, când bătrânul continent suporta ravagiile primului război mondial. În gara Ungheni un preot moldovean își petrecea fiul, ofițer rus, la război, vorbindu-i în limba rusă. Întrebat fiind, preotul i-a răspuns în moldovenește că fiul său pleca să apere marea împărăție de dușmani, reproșându-i îndată interlocutorului său român faptul că „Rumânia (cu accentul pe a doua silabă)” i-a pricinuit Rusiei un mare necaz, căci „s-a lăudat că este bine pregătită de război și când colo, ea n-a putut ține frontul nici o lună de zile”. Conștient ori ba, preotul nu și-a pus problema sensului sacrificiului fiul său și al altor moldovenii trimiși într-un număr imens pe frontul rușilor încă din 1914.

Dispusă simetric, a doua poveste reprezintă o cu totul altă lume, mai mică, a viitoarei elite naționale, cea locuită de basarabeni de la redacția ziarului „Cuvânt moldovenesc”, unde Onisifor Ghibu avea să fie martor și formator al mișcării de emancipare națională. Scenei primei lui întâlniri cu Pantelimon Halippa

merită un loc în șirul de povești ale Chișinăului de altă dată. Văzând în ziarul „Neamul românesc”, oferit de musafirul de peste Prut, articolul omagial scris de directorul acestuia, Nicolae Iorga, în cinstea „Împăratului Nicolae, Halippa a pufnit în răs: „Ce imbecilitate! Iorga crede că Nicolae al II-lea e stâlpul Rusiei! Dar Nicolae al II-lea e un simplu stârv! Azi-măine o să-l măture revoluția, de nici de nume n-o să i se mai știe!” În replică, Ghibu i-ar fi zis ușor ironic: „Apoi, știi că aici, în Rusia, toți visați numai revoluție. Dar, pentru aceea, istoria își urmează înainte mersul ei”. La rândul lui Halippa i-a reproșat ardeleanului faptul că greșeala guvernului român de a merge împotriva nemților este cauzată de necunoașterea realităților din Rusia. „România, a continuat basarabeanul, trebuia să se unească cu Puterile Centrale și să atace Rusia, pentru a o dezmembra și a dezrobi, astfel Basarabia, care, altfel, se prăpădește, din punct de vedere românesc.” Două păreri opuse referitor la strategiile de război ale românilor, prilejuate de iubirea de patrie în aceeași măsură, ținând de dorința acestora de a-și vedea eliberat pământul, Transilvania și respectiv Basarabia, i-a unit. Acordul a fost sărbătorit cu o plimbare pe ulițele Chișinăului, pentru a-i arăta ardeleanului „ceva din viața moldovenească a Basarabiei”. Orașul în prag

de revoluție nu i s-a arătat vizitatorului altfel decât prins în forfota cotidianului, specifică unei localități urbane de provincie:

„Astfel, ne-am îndreptat mai întâi spre «Bazar», adică spre piață cu tot felul de mărfuri, alimente etc. Am întâlnit acolo o lume imensă: mulți evrei, armeni, ruși, dar mai ales țărani moldoveni, în port rusesc, dar vorbindu-și limba strămoșească, cu accentul ei duios și nespus de dulce «moldovenesc». Am fost apoi la Centrala Cooperativelor, unde mi-am luat fel de fel de informațiuni și unde am întâlnit câțiva funcționari moldoveni, bucuroși de a vedea la ei un român din Transilvania. Am trecut apoi pe la Zemstva ținutală și pe urmă am vizitat, la el acasă, pe bătrânul profesor, cu ceva mai târziu director al seminarului teologic, părintele Constantin Popovici, om bun, cu sentimente moldovenești adânc tănuite, care mi-a arătat o deosebită simpatie din momentul în care a aflat că, deși doctor în filozofie, sunt și «bogoslav», adică teolog.” [1, p. 50].

Din câteva situații și discuții cu oamenii locului, Ghibu a dedus că, în acest oraș de „gubernie din împărăția infinită a Țarului Nicolae al II-lea” cu o configurație demografică eterogenă specific urbană, moldovenii mai păstrează legătura cu obârșia lor. Și dacă, la suprafață, chipul acestora se arată a fi de înstrăinați, după câteva observații mai atente oricine își dă seama că ei nu au rămas surzi la chemările ancestrale. Lucrurile se complică în cazul preoțimii, a căror esență gregară este impusă de instruirea în seminarele rusești:

„Părintele Ursu, care vorbea destul de bine moldovenește, se scuza mereu că el nu știe românește și că el nici nu a auzit pe nimeni, până la mine, vorbind în această limbă. Părea revoltat în fața atitudinii eretice a lui Halippa față de «Sfânta Rosie» și se arăta complet nedumerit de câte ori acesta amintea de regele României, în vreun chip sau altul. La un moment dat, aduse și el vorba despre «regiu român», într-o formă, care mă îndreptă că bietul părinte nu cunoaște sensul adevă-

rat al cuvintelor, întrebuințate acum pentru întâia oară. Îl întrebai prin urmare:

– Sfinția Ta, știi ce re regiu?

– Da, îmi răspunse, cu o nevinovăție copilărească, părintele. Este așa ceva, mai mare, – cum să vă spun? Așa ar veni, ca stăpânirea (adică guvernul).

– Nu, ripostai eu,-- regele este la noi ceea ce este la Dumneavoastră Țarul.

Părintele rămase uimit: Țarul?” [1, p. 50].

La câteva zile după plecare, Onisifor Ghibu a decis că se va întoarce în Chișinău pentru a desfășura o activitate culturală românească. Opțiunea lui se baza pe convingerea că în Basarabia se putea face mult pe teren cultural românesc, că existau posibilități în acest sens, căci alcătuirea sufletească a moldovenilor permitea acest lucru. Dar nici atunci când, în martie 1917, entuziasmat de contextul prielnic al revoluției de la Petrograd, Onisifor Ghibu a revenit la Chișinău, capitala guberniei nu i s-a arătat afectată în vreun fel de evenimentele tumultuoase ale imperiului:

„... am găsit liniște desăvârșită, fără nicio urmă de revoluție. Revoluția era doar la Petrograd, încolo lumea își vedea de treburi, căutând să se informeze doar din ziare despre cele ce se petec în Capitală.” [1, p. 63].

Primii pași în „Rusia revoluționară” care își dăduse jos țarul și cu el vechea ordine au fost pe vreme „friguroasă, urâtă, cu ceață”. Semnele nu erau deloc încurajatoare, cu atât mai mult că nici moldovenii, chiar și cei cu școală, nu se dovedeau mai informați, mai interesați, văzându-și de preocupările lor imediate. Lipsa unor inițiative în folosul ținutului din partea intelectualilor l-a contrariat. De aici încolo, nu a mai fost observator detașat, intrând în chiar miezul faptelor, făcându-le să răbufnească cu

eficiență. Timp de un an a fost martor al tuturor activităților de emancipare națională și socială a moldovenilor, pe care le-a înregistrat într-un jurnal. Până în 27 martie 1918, a deschis școli românești și s-a implicat în organizarea învățământului în limba română, a înființat cotidianul „România Nouă” și, ceva mai târziu, în 1926, a contribuit la înființarea Universității Populare din Chișinău.

Chișinăul revoluționar

În iarna anului 1917, trenul spre Petrograd al lui Romulus Cioflec trecea prin Chișinău. În fapt de noapte, prin geamul trenului, localitatea i s-a părut scriitorului ca o namilă pământie nedeslușită, gemând din străfunduri:

„Și se arată deodată Chișinăul pe o coastă, fumegând pe înserate din omăt, sub pânza undoină de corbi, ce, cu toată iarna grea, hălăduie din belșug sub cerul prielnic al războiului...”

În gara Chișinăului forfotindă de șepci mari ceferiste și militare, gara, care, la 100 kilometri de Iași, geme de belșug ca și Ungheții ruși – mănânc omenește, las pentru cei de la *Cuvânt moldovenesc* o scrisoare să solicite adăpost într-un sat basarabean pentru părinții rămași la Iași, iar când se coboară iarăși noaptea alunecăm întins spre Nistru. L-am apucat și pe el cufundat în întuneric, și așa, lăsăm Basarabia în noapte precum în noapte o găsisem” [2, p. 176].

La întoarcerea din epicentrul revoluției, Cioflec a decis să stea un timp în Chișinău. A găsit „stolița” Basarabiei rece, neprimitoare, plină de „muscălime” și foarte străină. După câteva experiențe nereușite de căutare a unui adăpost și de legare a vreunei comunicări cu orașenii întâlniți în noapte, acu un grai pigmentat cu „kanecina”, „ciort”, „hozeaika” sau „kipiatok”, ardeleanul, a cărui vorbă mergea

„oleacă altfel”, după remarca unui basarabean, s-a resemnat cufundându-se cu mulă curiozitate în această lume diferită și tot mai interesantă:

„Trec pe o parte și pe alta – după ce am urcat un piept cotit – acoperișuri albe, mai mult joase, case fără etaj, vechi, strânse sub broboadă de zăpadă ca să asculte viscolul în singurătatea nopții. Uliți după uliți se desfac de o parte și de alta, cu clădirile lor împachetate în cvartaluri. La răspântii, roiurile de fluturi joacă mereu în lumina becurilor electrice... Și în noaptea asta adâncă, cu ulițele pustii și înfiorate de șoapta vântului, cu bucurii abia pe alocuri făcând gol în întuneric – chiar și acum când nu-i suflare omenească pe uliță, simt cât de străin e Chișinăul.” [2, p. 201-202].

Izolați fiind de românii „de dincolo de brazdă” timp de o sută de ani, moldovenii basarabeni nu cunoșteau decât foarte puține despre aceștia, mai ales că interesul lor se împiedica și de un soi de interdicție mistică, cultivată îndelung de administrația țaristă. Încercările ardeleanului de a comunica cu unul din ei puteau ajunge într-un punct mort, se transformau într-un dialog al surzilor dacă interlocutorul său nu ajungea să trăiască sentimentul, vag încă, estompat de inutilitate îndelungată, al unei afinități etnice:

„ – Dumneata ești rus?
– Omul se gândi o clipă... Întrebarea a venit prea neașteptată.
– Nu mai știu nici eu ce-s...
– Apoi, ceva trebuie să fii.
– Moldovan... Mata ești român?
– Da... *moldovan*.
– Nu ești de dincolo de brazdă?
– Ba da, român din Moldova... Ai fost vreodată în Moldova?
– N-am fost: da’ vorba la dumneavoastră merge oleacă altfel...
– Merge, o leacă, la oameni cu învățătură. Asta-i la toate neamurile.” [2, p. 203].

Comparația Chișinăului, așa cum i s-a arătat lui Ciofleac în faptul dimineții de iarnă, fie cu un „bogat sat străin”, fie cu o urbe, a cărei comunitate românească era semiparalizată, aproape asimilată, nu e deloc măgulitoare. Orașul avea peste tot semnele culturii rusești: bine rânduit, croit în felii pătrate, cu străzi largi, drepte, zidit solid, din larg. Ici se manifesta „moscalul, candidat la sovietul de mâine”, dincolo un boier moldovean își întâlnea musafirii cu samovarul pe masă și cu vorbă rusească. Toate se simțeau bine în confortul îngăduinței fabuloase a populației indigene. Grăitoare în acest sens stăteau monumentele. În mijlocul grădinii centrale străjuia „cocoțat pe un soclu înalt și îngust ca un par, bustul în bronz, minuscul, sluțit de omăt, al lui Pușkin, ca un semn de întrebare”. Nu departe, unde aleile grădinii dădeau înspre Mitropolie, se înălța maiestuos statuia țarului Alexandru I, artizanalul încorporării Basarabiei în Imperiu, având la picioarele lui două femei. Felul în care pozau femeile, prima simbolizând Rusia ocrotitoare și a doua Basarabia recunoscătoare, avea menirea să simbolizeze „Dezrobirea Basarabiei”. Scriitorul lovește necruțător mitul toleranței basarabeianului cu care acesta își peticește cu orice ocazie povestea identitară. E adevărat, istoria monumentului avea să se încheie peste un an, când era să fie dat jos de pe pedestal cu ajutorul funiilor, la fel cum era să se procedeze cu celălalt monument al lui Alexandru al II-lea. Deocamdată însă, vestigiul imperial domina tabloul din centrul orașului. Deasupra lui, pâlpaia nestingherit roșul prăbușirii dinastiei:

„Merg tot pe ulița cea mare, spre centru: Alexandrovskaia... Clădirile tot mai arătoase, – mai întâi pe stânga, apoi și pe dreapta... Deși locul în-

Monumentul Țarului Alexandru I

cepe să fie tot mai umblat pe aici, nu pot să prind o singură vorbă mai înțeleasă... Ici-acolo, la ușile, la ferestrele prăvăliilor câte un steguleț roșu se învăluie în adierea leneșă, rece, umedă de dimineață... O grădină mare în dreapta, cu crengile copacilor îmbrobodite-albe, cu o mare biserică rusească, albă, la mijloc, iar în față cea mai mândră clădire.. Și iată! Iată „monumentul dezrobirii Basarabiei”. La picioarele „dezrobitorului” impozant două femei: una, Rusia, îmbrățișează ocrotitor, cealaltă îi cade la sân, leșinată de fericire, recunoscătoare că a fost, în sfârșit, luată sub scutul pravoslaviei a toate încăpătoare.. „Basarabia recunoscătoare”!... Dar peste capul Țarului de bronz fâlfâie steagul roșu al răzvrătirii și răsturnării...” [2, p. 204].

În comparație cu capitala Rusiei, gemând de muncitori și soldați învâlmășiți, cu clădiri înfășurate în roșu, Chișinăul se arată neorganizat și neîncrezător în făurirea libertății. Întârziată și modestă ca întotdeauna, „stolița” guberniei nu se grăbea să devină revoluționară. Ardeleanul proiectează în caietele sale de însemnări un Chișinău flegmatic, trezit cu greu de câțiva tineri care s-au angajat să-i modifice destinul. Ca o „pâlpaie șovăielnică de lumină într-o noapte de neguri”, casa ziarului „Cuvânt moldovenesc” însemna, în pofida instabilității politice de moment și al șovăirii unor membri

Căderea țarismului întâmpinată la Chișinău,
10 martie 1917, sursa Europa Liberă

ai ei, capitalul de speranță în făurea unui viitor național al Basarabiei. La redacția ziarului, Ciofleac și-a întâlnit fostul coleg de universitate la Iași, pe publicistul Pan Halippa, care reprezenta „după port, după înfățișare, o părticică din marea Rusie, azi răzvrătită ca și sufletul lui”, cu figura „simplă, modestă, de student”, „de răzeș îndărătnic, nebărbierit”. Portretul făcut lui Halippa e al Basarabiei însăși în acel moment de răscruce, răbufnind cu reproșuri la adresa conaționaliilor regăteni: „Ce-ați făcut, pentru Dumnezeu!» – începu Halippa după ce ne-am strâns mâinile în tăcere. – «Cum v-ați putut lega cu rușii?»”. Cu toate acestea, Halippa l-a introdus în societatea basarabenilor naționaliști, la rândul lor simbolizând „Basarabia «moartă»” din care „se văd moldovenii vii”:

„Și vin rar, unul câte unul, desfăcuți din necunoscut ca ghiociei din omăt... Vin sugrumați în straietele cotropitoare ale lacheilor împărătești, în care țarismul își împachetase toți cinovnicii, toți polițiștii, toate uneltele. Scrutători, curioși și puțin vorbăreți, – într-o moldovenească pe care în Chișinău poate o vorbesc acum întâiași dată, – șed în jurul aceleași mese lungi de brad...” [2, p. 207].

În mica încăpere a redacției, au demarat ședințele de organizare a moldovenilor „în revoluție”. Între timp la „sfatul” lor s-a alăturat

Onisifor Ghibu, a fost creat Partidul Național Moldovenesc. Ușor-ușor, moldovenii au prins curaj în discursuri, trecând de la timiditate la îndrăzneală în expunere, de la o limbă arhaică și împregnată de o mulțime de rusisme la una simțindu-se în largul ei. Sarcinile pe care contextul le impunea li se păreau anevoioase, pline de responsabilități neașteptate. Neobișnuit cu asemenea „intemperii”, „Cuvânt moldovenesc” a plutit în nesiguranță la început, apoi și-a conturat opțiunea, „destul de îndrăzneată” la acel moment, pentru reșezarea Rusiei „pe așa temelii, încât să le fie asigurat și lor dreptul la viață națională”. Fragedă, cam „rustică și timidă”, revista a luminat astfel „în întunericul maselor și nesiguranța vremurilor”.

În timp ce grupul de moldoveni înfripau o mișcare, înaintând revendicări legate de autodeterminare, independență, unitate națională și introducerea limbii române în instituțiile publice, în școlile și în bisericile din Basarabia, afară, în stradă, Chișinăul s-a cuprins de „înfrigurarea de a deveni grabnic revoluționar”. Zvonul despre revoluție s-a adevărat, altfel că nici chiar cei mai precauți și mai timizi nu au prețet să se manifeste:

„Chișinăul e cuprins și el de înfrigurare, – de înfrigurarea de a deveni grabnic revoluționar ... Căci, cu cenzura regimului răsturnat, cu turburarea în administrație și cu timiditatea fatală a guberniei moldovenești, stolița Basarabiei întârziase. A fost mai greu până ce oamenii s-au putut încredința că nu-i amăgire, a fost destul ca lumea setoasă de libertate să se asigure că trunchiul țarismului a fost răsturnat și trecut în istorie – și nu de o camarilă – pentru ca și provincia să facă revoluție, pentru ca și ea să răstoarne și să înlocuiască, la Chișinău ca în toate părțile. (...) 1-8 martie au fost zile chinuitoare pentru «sufletul revoluționar al Basarabiei», care, pentru ca să nu riște, era și altădată osândit să vie cu întârziere. Căci nu era o legătură telegrafică cu Petrogradul, iar zvonuri destule. În sfârșit, la 8 martie, capitala Basarabiei era informată și la 9 ale aceleiași luni a intrat în rând cu lumea, adică a făcut procesiune cu steaguri roșii, cu discursuri, cu strigăte, a dat jos pajurile împărătești de pe edificiile publice, iar «moscalii» au mărturisit credința noului regim vremelnic revoluționar și, firește, hotărârea «de a continua lupta cu dușmanul din afară, pentru apărarea libertății dobândite cu sânge.» Ca la Petrograd...” [2, p. 209].

Spiritul revoluției a încurajat și alte grupuri de interese. Somnolentă de obicei, „stolița Basarabiei întârziată” a ținut la rândul ei să respecte ritualul, pentru a fi „în rând cu lumea” și cu prefacerea rusească. Pe la 23 martie chișinăuienii erau „în primul toiu al beției revoluționare”. „Moscalii” au pornit pe străzile centrale în procesiuni cu steaguri roșii, discursuri înflăcărâte și strigăte în susținerea noului regim vremelnic revoluționar, exprimându-și intenția de a lupta cu dușmanul din afară pentru „apărarea libertăților dobândite cu sânge. Ca la Petrograd”. Revoluția le ieșea cam palidă, aproape o „caricatură a revoluției”.

„Ca la Petrograd”, au ieșit și femeile la un miting. Spre stupefacția preoților și însoțite de glumele nerespectuoase ale bărbaților, acestea își făceau cunoscute revendicările îmbrăcate într-o vestimentație pestriță, „între primă-

vară și iarnă” cu basmale de toate culorile și „căciuli rusești” care le slujeau „chipurile lor mici revoluționare”. Cuvintele din discursurile revoluționarilor de toate culorile de pe străzile Chișinăului – „svobodnaia”, „velicia”, „nașa... revoluționaia Rossia” („libera”, „măreața”, „Rusia noastră revoluționară”) – dădeau impresia că, în mintea lor, centrul de la Petrograd iradia încă cu putere.

Numai Badea Ion „cel din bazar” rămânea nepăsător la agitația mulțimii. Neumblat și bănuitor, toate îi erau străine deocamdată. Pe el nu-l mișcau ideile marxiste și nu îl sensibilizau cele naționaliste. Revoluția „încă nu se coborâse la problemele lui arzătoare: pământul și pacea”, astfel că pe el nu-l interesau nici revoluția, nici libertatea și nici ce scriau gazetele.

Interesant e să se urmărească cele câteva episoade în care scriitorul ardelean descrie momentele de recunoaștere și descoperire reciprocă între basarabeni și românii refugiați de pe front. Cioflec reușește să lege prietenii frumoase cu „așa-zișii români basarabeni”, conturând câteva portrete memorabile, printre care părintele Gurie Grosu, tocmai reîntors dintr-un surghiun de dincolo de Nistru, Andrei Murafa, Elena Alistar, Daniel Ciugureanu, boierii Pavel Gore, Vasile Anghel, Mihail Razu ș.a. La una din ședințele din redacția revistei „Cuvânt moldovenesc”, în 27 martie 2017, a fost prezent poetul Octavian Goga. Dacă la prima întâlnire, poetul s-a împotrivit ideii lor de autonomie moldovenească, la întoarcerea din Petrograd, unde a plecat după prizonierii ardeleni, a ajuns „și el autonomist”.

Lipsa unei puteri solide în Basarabia a încurajat bolșevicii și bandele de delicvenți, care urmăreau dezorganizarea totală și devas-

Vedere spre Chișinău de pe dealul Râșcani, 1917,
sursa Oldfoto

Chișinău, 1918. Vedere de pe Turnul de Apă,
sursa Radu Osadcenco

tau Basarabia, implicând unitățile demobilizate ale armatei ruse, transformată în timpul retragerii de pe front în veritabile grupări de răufăcători. Romulus Ciofleac a fost martorul scenei în care un grup de soldați dezertori i-au omorât pe Simion Murafa și pe Andrei Hodoroștea. Ei se aflau, împreună cu alți profesori și profesoare, la o petrecere de duminică în podgoria lui Andrei Hodoroștea nu departe de Chișinău. Soldații delicvenți au intrat în vie și au început a rupe strugurii cu poamă cu tot cu coarde. Murafa le-a făcut observație, arătându-le spre un coș cu struguri aleși pentru consum de stăpânul viei. Văzându-l pe Murafa în uniformă, soldații au tras în el cu armele strigând „Burjui!”. Mai târziu au împușcat pe Hodoroștea. La întoarcerea în Chișinău, Ciofleac a aflat de la un negustor că în via lui Capitanopol, alăturată celei lui Hodoroștea, au fost uciși treisprezece. Spre bucuria lui, toți ceilalți, cu excepția lui Murafa și Hodoroștea s-au salvat, strecurându-se pe poteci mai norocoase. În opinia lui Onisifor Ghibu, dar și a lui Octavian Goga, uciderea căpeteniilor politice naționale românești a fost planificată. Detașamentele și grupurile înarmate de bolșevici încercau prin acțiuni violente să instaureze Puterea Sovietelor. În mormântarea, la 20 august, a celor doi

martiri răpuși mișelește, „victime ale urii rușești” (O. Ghibu) a luat proporțiile unui protest național, adunând chișinăuienii începând cu funcționarii de la primărie și încheind cu profesorii și studenții moldoveni.

Trecând prin Chișinău în vara anului 1917, Alexandru Boldur, care șezuse un timp departe de orașul său natal, la Sanct-Petersburg și apoi la Sevastopol, a constatat o lentoare în felul în care basarabenii se solidarizau cu viața involburată din capitala imperiului. O primă impresie era că „Orașul tăcea în liniște” [3, p. 212]. Totuși, spiritul revoluționar a dat urbei un alt ritm de viață, pătrunzându-i tot mai mult în artere. Mitingurile și congresele învățătorilor, preoților, studenților, țăranilor sau ale ostașilor au împânzit spațiul sonor al orașului încă gubernial, tensionându-i atmosfera. Pe la reședințele administrative puteai vedea tricolorul românesc, iar pe străzi se vorbea liber în limba română. Simpatizanții revoluției bolșevice însă nu voiau să cedeze. După mai mulți ani de somnolență patriarhală, Chișinăul a atins iar pragul imprevizibilității în momentul în care risca instalarea anarhiei care iradia cu putere de la Petrogradul rămas fără guvernul provizoriu al lui Kerenski. A ales însă alt drum, cel de a rupe legăturile cu Rusia, declarându-se

independentă și solicitând României ajutorul militar și politic, căci, crede Onisifor Ghibu:

„Aventura revoluționară dintre 1 și 13 ianuarie 1918 [4]. i-a convins pe basarabeni, indiferent de naționalitate că de la revoluția din Petrograd, care nu a reușit să facă altceva, decât să distrugă ceea ce agonisise osteneala de veacuri a atâtor generații și să instaleze în locul lor jaful, omorul și anarhia cea mai cumplită pe care a cunoscut-o vreodată istoria – de la o asemenea revoluție nu se mai poate aștepta nimic bun” [1, p. 505].

Pe 13 ianuarie, la ora 5 seara, divizia a XI-a română sub comanda generalului Broșteanu a intrat în Chișinău, fiind primită de populație cu entuziasm.

„S-a adunat multă lume pe bulevard, curioasă să vadă ce se întâmplă. Nu era de față niciun reprezentant din Sfatul Țării. Generalul Broșteanu, împreună cu statul major, precedat de zeci de călăreți, impunători, s-a oprit în fața localului băncii orașului, în apropierea tipografiei noastre, unde a primit defilarea trupei, al cărei gros abia acum intra în oraș.” [1, p. 510].

Mihail Sadoveanu a descris într-un reportaj pentru ziarul „România” din Iași, intitulat „24 ianuarie 1918 Chișinău”, atmosfera instalată aici după proclamarea Republicii Independente Moldovenești. Ajuns pentru prima dată la Chișinău, scriitorul a constatat un oraș cu o fizionomie străină, dar decorat cu simbolurile noii puteri administrative. Ochiul artistului a fixat desigur imaginea reprezentativă a momentului: a celor două statui ale țărilor privind cândva semeț spre orizonturile imperiului lor, acum acoperite cu rogojini. Peste puțin timp un grup de oameni vor da jos de pe pedestale pentru totdeauna aceste amintiri ale autocrației Romanovilor.

În oraș era „o însuflețire de nedescris!” [1, p. 521], scria Mihail Sadoveanu. Pe case era arborat tricolorul, la biserică se făceau slujbele în limba română, se înălțau rugăciuni pentru Regele Ferdinand I, pentru Principele Carol și pentru întreaga dinastie a României, iar la adunările solemne se intona *Imnul Regelui*. Sub „cerul senin” al Chișinăului oamenii s-au prins de mâini în *Hora Unirii*. La teatru, trupa de la Iași a jucat drama „Fântâna Blanduziei” de Vasile Alecsandri. Pe străzile de lângă Mitropolie, batalioanele de soldați români au schimbat decorul bătuit odinioară de bolșevici anarhiști și de soldați rătăciți ai armatei țariste. Scriitorul a salutat cu entuziasm schimbarea ce a pus capăt terorii și anarhiei. Granița de la Prut s-a deschis, frații s-au întâlnit. Noua realitate i se părea totuși un vis.

Proclamarea de către Sfatul Țării, la 27 martie 1918, a Unirii cu România, eveniment pe care nimeni nu îndrăznise măcar să și-l imagineze până atunci, s-a înfăptuit pe fundalul muzical al celor trei concerte (24, 25 și 28 martie) ale lui George Enescu. Ziarele locale au publicat cronici elogioase despre aceste evenimente. Întrebat mai târziu despre senzația pe care a trăit-o la trecerea Prutului, George Enescu a răspuns că a avut o „emoție înălțătoare”, continuând cu următorul îndemn:

„Basarabia este pentru noi un juvaier în toate privințele și datoria noastră este să ajutăm prin toate mijloacele trezirea poporului la viață culturală și artistică, căutând simpatia fraților noștri moldoveni și făcându-le tot binele de care au fost privați de atâta vreme.” [1, p. 582].

Pe segmentul de timp de nici două decenii, Chișinăul și-a schimbat înfățișările de la

ordinea imperială la cea națională, ajungând să fie pe rând capitala Republicii Democratice Moldovenești în componența Republicii Federative Ruse (în decembrie 1917), capitala Republicii Independente Moldovenești (ianuarie 1918) și oraș de provincie în Regat. În ziua de 27 martie 1918, când s-a proclamat unirea Basarabiei cu România, orașul și-a încheiat, cum avea să spună Ștefan Ciobanu, „capitolul creșterii nenaturale” și a pășit în următorul ca pe o nouă buclă, repetând obsesiv aceeași temă „de oraș străin într-o provincie românească”, dar atrăgând în continuare vizitatorii curioși și dornici de a-i puncta alteritatea.

(va urma)

Note și referințe bibliografice:

1. Ghibu, Onisifor. *În Basarabia revoluționară (1917–1918)*. În: *Pe baricadele vieții*. Chișinău: Universitas, 1992.

2. Cioflec, Romulus. *Pe urmele Basarabiei*. Chișinău: Universitas, 1992, p. 201-202.

3. Boldur, Alexandru. *Arabescuri revoluționare. La Chișinău*. În: „Viața Basarabiei”, An. IV, martie 1935, nr. 3.

4. La 1 ianuarie 1918, o bandă de dezertori „moscali” ruși au pus stăpânire pe orașul Chișinău, instalându-se la cârma administrației publice prin jaf și teroare. Au fost neutralizate de autoritățile românești.

5. Sadoveanu, Mihail. *Ziua de 24 ianuarie la Chișinău*. În: „România”, Iași, An. II, 31 ian. 1918, nr. 330, p. 2; după Ghibu, Onisifor. *Pe baricadele vieții*. Chișinău: Universitas, 1992.

6. *Un interviu cu G. Enescu*; după Ghibu, Onisifor. *Pe baricadele vieții*. Chișinău: Universitas, 1992.

Mitopoetica orașului Chișinău (dosarul vizitatorilor din prima jumătate a secolului al XX-lea) III

Rezumat. Publicațiile literare din Basarabia, dar și din Occident din prima jumătate a secolului trecut, mai ales începând cu momentul în care frontiera Europei se extinde până la Nistru, suscitând interesul vesticilor pentru un spațiu nou necunoscut, furnizează un volum mare de prezentări ale orașului Chișinău. Prin grila metodologiei pe care am optat (imagologie literară) vor trece doar expresiile literare ale acestui depozit. Vom decupa din spațiul tipografic disponibil doar contribuțiile străinilor orașului, adică ale scriitorilor care au fost în trecere sau au șezut aici o vreme și, la plecare, au luat cu ei povești despre frumusețea și mizeria lui. Mai ales că imagologia străinilor s-a dovedit a fi mai convingătoare și mai rezistentă în timp.

Cuvinte-cheie: Chișinău, imagologie literară, revoluție, Onisifor Ghibu, Romulus Cioflec, Mihai Sadoveanu.

Mythopoetic of Chisinau City (Visitor's file from the first half of the 20th century) III

Abstract. Literary publications from Bessarabia and the West from the first half of the last century, especially from the moment when the European frontier extends to the Nistru, raising the West's interest in a new unknown space, which provides a large amount of Kishinev City presentations. Through the grid of our methodology (literary imagology) only the literary expressions of this deposit will pass. We will cut out from the print space only the contributions of the city's aliens, that is to say, the writers who have been in the passage, or have sat there for a while, and, on their departure, have taken with them stories about City's beauty and misery. Especially, because the alien imagology proved to be more persuasive and resilient over time.

Keywords: Chișinău/Kishinev, literary imagology, interwar, revolution, Onisifor Ghibu, Romulus Cioflec, Mihai Sadoveanu.